

שיעור מרן הגאון רבי אשר ייים שליט"א

פדיון שבויים ושחרור מרצחים

והתוס' שם הקשו דהלא אין פודין יותר מכדי דמיהם ואיך פדאו בממון הרבה, ותיצו בשתי דרכים:

א. במקום סכנת נפשות שאני, ואף דכל פדיון מוגדר כפקו"נ, וכל שבוי יש בו סכנה כמבואר בב"ב (ח' ע"ב) ובשו"ע (יו"ד סימן רנ"ב סעיף ה'), מ"מ כשיש סכנה ישירה כגון בשעת החורבן ע"י מלכות רומי הרשעה פודין אף ביותר מכדי דמיהן.

ב. מופלג בחכמה שאני. ואף תלמיד חריף שבכחו להיות ת"ח מותר לפדותו יתר מכדי דמיו, ע"ש.

ובדף מ"ה שם הוסיפו עוד לתרץ "בשעת חרבן הבית לא שייך דלא ליגרבו". סתמו ולא פירשו כונתם, ולכאורה יש לפרש דבריהם בשתי דרכים:

א. בשעת חורבן הבית בלאו הכי כל העם היה למשיסה ומלכות רומי הרשעה הרגה ולא חמלה וחרב המוות אכלה מלא פיה, ואין חשש דליגרבו ולייתו, ומשו"כ עדיף להציל הצלה פורתא.

ב. שעת מלחמה שאני וכל שאפשר לחזק לב העם ולאמץ את רוחו לעמוד בקשרי מלחמה יש בזה הצלה גדולה.

וראיתי במאירי בגיטין שם שכתב ככל תירוצי התוס', ובביאור תירוץ זה כתב "זו בשעת חורבן הבית היתה וליכא למיחש דליגרבו בהו טפי שהרי כולם גלו ונשבו". הרי דהסיבה שבשעת החורבן לא שייך חשש דליגרבו ולייתו הוא משום דבלא"ה כולם גלו ונשבו.

והנה בשו"ע שם סעיף ד' נפסק דבתלמיד חכם או תלמיד חריף פודין אף יותר מכדי דמיהן, אך תירוצו התוס' דסכנה שאני לא הובא לא ע"י השו"ע ולא ע"י הרמ"א.

ובמה שתיצו התוס' דבמקום סכנה פודין אף ביתר על כד דמיהן, הרמב"ן בגיטין (מ"ה ע"א) חולק על דבריהם דהלא כל שבו עומד בסכנת מות ואעפ"כ תיקנו שלא לפדות ביותר מדמיו, ועוד דלא חילקו בין איש לאשה אף שיש חשש לעריות, ונקט עיקר דתלמיד חכם שאני דהלא חכם שמת אין לנו תמורתו, ע"ש.

ובשו"ע משמע כשיטת הרמב"ן דהלא כתב לחלק בין חכם להדיוט ולא כתב לחלק בין מקום סכנה לשבי בעלמא, כנ"ל.

וכבר נחלקו גדולי האחרונים הפוסקים בשאלה זו להלכה.

בשו"ת מהר"ם מלובלין (סימן ט"ו) נשאל בענין נער ישראל שנתפס ע"י שלטון הישמעאלים בעון שנתפס עם זונה ישמעאלית ורצו לדונו למוות או להמרת דת, ונשאל מהר"ם האם יש מצוה כלל לפדותו כיון שגרם לעצמו צרה זו, ואת"ל דמצוה לפדותו, האם יש לעשות כן אף ביותר מדמיו.

והשיב מהר"ם דודאי מצוה לפדות ואין נפ"מ כלל במה שנתפס בעון היותו עם הזונה הנכריה, אף כ"מ פסק שאין לפדות יותר מכדי דמיו דלא מצונו שום פוסק שיכתוב דאם מבקשים להרגו צריך לפדותו ביותר מכדי דמיו. והביא משו"ת מהר"י וי"ל (סימן קמ"ח) שנחלקו בזה הראשונים במעשה שהיה ומהר"י נקט דאף במקום סכנה גמורה אין פודין ביותר מכדי דמיו, ע"ש.

ועוד כתב שם דגם כשיש חשש המרת דת אין פודין ביותר מכדי דמיהם, ע"ש.

ובבית הלל יו"ד סימן רנ"ב וכן הגאון מהרש"ק חלק על מהר"ם, ועיין פתחי תשובה שם ס"ק ד'.

ובשו"ת כנסת יחזקאל (סימן ל"ח) נשאל אף הוא באיש אחד רע מעללים שגנב ונאף ונתפס ע"י המלכות והוא נמצא בסכנת נפשות אם צריכים לפדות ביתר מדמיו, וכתב לחזק את דברי מהר"ם מלובלין דמש"כ התוס' דבמקום סכנה שאני אין זה אלא אם נאמר דטעמא דמילתא דכל תקנה זו משום דחזקא דציבורא, דבסכנה על הציבור להתאמץ ביותר, אבל אם טעם הלכה זו דלא ליגרבו ולייתו איפכא מסתברא דהלא אם נפדה איש זה ביותר מדמיו יש סכנה גדולה שיתפסו אנשים נוספים, ומה"ל להציל את פלוני מן הסכנה ולסכן אנשים אחרים. וכיון שמבואר ברמב"ם ובשו"ע שפסקו כטעם דלא ליגרבו ולייתו אין מקום להקל אף במקום סכנה, ע"ש.

לשאלת רבים וטובים אם מותר או רצוי לשחרר מרצחים ומחבלים כדי לפדות ולהביא את החטופים הביתה, הנני לבאר בקיצור את הנלענ"ד.

הנה ראשית יש להקדים מה שלמדנו מתורת משה שיש להלחם כדי להחזיר את השבוי לבית, וכאשר שמע אברהם אבינו כי נשבה לוט כתב (בראשית י"ד ט"ז - ט"ח):

"וישמע אברהם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלש מאות וירדף עד דן. ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק. וישב את כל הרכש וגם את לוט אחיו ורכשו השיב וגם את הנשים ואת העם".

וכך מצונו עוד כאשר העמלקי פשטו אל נגב ואל צקלג ושרפוה באש וישבו את הנשים שבה, דוד המלך שאל באורים ותומנים ונצטווה לרדוף אחריהם והחרימם "ואת שתי נשיו הציל דוד. ולא נעדר להם מן הקטן ועד הגדול ועד בנים ובנות ומשלל ועד כל אשר לקחו להם הכל השיב דוד" (שמואל א' ל' ח' - ט').

אך אין למדין הלכה מן התנ"ך (עיין מנחת אשר במדבר סימן צ"א), וגם לא נתפרש בקרא כל פרטי הענין, ופשוט שאין ללמוד מזה כל פרטי הלכה, אך זאת נדע שענין חשוב הוא להציל את השבוי מיד שבו.

ונחזה אנו.

שנינו במתניתין (גיטין מ"ה ע"א) "אין פודין את השבויין יתר על כד דמיהן מפני תיקון העולם. ואין מבריחין את השבויין מפני תיקון העולם. רשב"ג אומר מפני תקנת השבויין". ובגמ' שם.

"איבעיא להו האי מפני תיקון העולם משום דחזקא דציבורא הוא או משום דלא לגרבו ולייתו טפי. ת"ר דלוי בר דרגא פרקא לברתיה בתליסר אלפי דינרי יהב. אמר אביי ומאן לימא לן דברצון חכמים עביד, דלמא שלא ברצון חכמים עביד".

ועוד שם. "ואין מבריחין את השבויין מפני תיקון העולם, רשב"ג אומר מפני תקנת השבויין. מאי בינייהו דליכא אלא חד".

הרי לן שתיקנו חכמים שאין פודין את השבויים יותר על כד דמיהן, ונסתפקו בגמ' בטעם הלכה זו. אם משום דחזקא דציבורא וכדפרש"י שם "אין לנו לדחוק הציבור ולהביאו לידי עניות בשביל אלו", או משום דלא לגרבו ולייתו וכדפרש"י שם "דלא ימסרו עכו"ם נפשיהו וליגרבו ולייתו טפי מפני שמוכרין אותן ביוקר, ונפ"מ אם יש לו אב עשיר שרוצה לפדותו בדמים ולא יפילהו על הציבור".

ולכאורה תלוי נ"ד בשני טעמים אלה דמשום דחזקא דציבורא ליכא שהרי לא מדובר בכספים שעל הציבור לתת, אך לפי החשש שלא יוסיפו לשבות ולחטוף ודאי יש לחשוש, וא"כ נחזה אנו מה שורת ההלכה.

כתב הרמב"ם בהלכות מתנות עניים (פ"ח ה"ב) "אין פודין את השבויים ביתר על דמיהן מפני תקון העולם שלא יהיו האויבים רודפים אחריהם לשבותם. ואין מבריחין את השבויים מפני תקון העולם שלא יהיו האויבים מכבידין עליהן את העול ומרבים בשמירתן".

וכך הוא גם ביו"ד (סימן רנ"ב סעיף ד'), ע"ש.

הרי לן להלכה דטעם הלכה זו דלא ליגרבו ולייתו. וא"כ לכאורה הוא הדין בני"ד.

ב

אך באמת נראה להקל מכמה טעמים ונבאר:

דהנה בגיטין (נ"ח ע"א) מבואר:

"ת"ר מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לדרך גדול שברומי אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקוצותיו סדורות לו תלתלים הלך ועמד על פתח בית האסורים אמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים ענה אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל העבודה שאני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו אמרו לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה ולא היו ימים מועטין עד שהורה הוראה בישראל ומנו רבי ישמעאל בן אלישע".

לעילוי נשמת

ת.נ.צ.ב.ה.

מרת מלכה מזהלה בת הרה"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

הרה"ח ר' משה בן משה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

הונצח ע"י בנם ידידנו עוז הרה"ר דוד הגר הי"ו לזוס אנג'לס

תיקנו לא לפדות יתר על כדי דמיהן, בהנחה שיע"כ יסכימו לשחרר את בני עמנו בדמיהם, אבל בזמנינו אין להניח שאם לא נשחרר רבים יסכימו לשחרר את החטוף תמורת המועט אלא יוציאוהו להורג כדרכם וטבעם, ובכה"ג לא תיקנו. ואין לזה כל קשר עם מדינה הבאה לשחרר את בניה הלוחמים מלחמתה באויביה, דדין מלכות שאני.

ומלבד כל אלה נראה דשעת מלחמה ודין מלכות שאני, ובין השאר יש לשקול איך כל צעד ישפיע על רוח העם והצבא לחזק או חלילה לגרום למורכ לב, וכבר כתבו האחרונים דדיני מלחמה שאני מדיני פקו"נ שבשעת שלום, ונראה גם בני"ד דהרשות נתונה ביד המלכות לקבוע ולהחליט באילו נתאים מוכנה היא לשחרר מחבלים. והמלכות תשקול את כל מכלול השיקולים, ובין השאר ידוע שהחיל היוצא לקרב וידוע ששולחיו יעשו כל מה דאפשר כדי להשיבו בשלום הביתה, ימסור נפשו יותר להלחם ברוח עוז וגבורה ולא ירך לבבו. ומאידך פשוט שמותר להבריח שבויים בכח ותחבולות.

סו"ד אין לדמות כלל תקנת חז"ל שתיקנו לקהילות ישראל בגלות בדין פדיון שבויים שנשבו למען בצע כסף לדין שבוי מלחמה שנשבו במסגרת מלחמת ישראל שלגביהן על השלטון לשקול צדדים רבים ואין לדמות בזה מילתא למילתא.

וכבר מצינו בזה שני מקורות בדברי גדולי זמנינו בשאלה זו:

א. בספר ארחות רבינו (ח"ב עמוד שי"ד) הביא מו"מ שהיה לו עם מו"ר מרן בעל קהילות יעקב בענין החטופים באוגדה, וכתוב שם:

"ולמעשה אמר לי מו"ר דמחוייבים כאן לשחרר מחבלים תמורת החטופים משום דהוי פקו"נ, רק לממשלה הנוקטת עמדת סירוב יש צד היתר בהלכה... כשהגעת למחרת בבוקר למו"ר כבר היה לאחר פעולת הצבא מישראל באוגדה (שבאו עם מטוסים מא"י ושחררו את השבויים) ומו"ר כבר ידע ע"כ ושאלני אם כבר הגיעו לארץ, ומו"ר מאד שכח על שחרורם ושבח את המשחררים ואמר שרק יהודים מסוגלים לעשות פעולה כזאת של מסירות נפש".
ב. בשו"ת יביע אומר למרן הגר"ע יוסף (ח"י חו"מ סימן ו) האריך מאוד בדרכו בשאלה זו והביא ים של מקורות, ומסקנתו שמותר לממשלה לשחרר מחבלים כדי לפדות את השבויים, ואף מספר והולך שבעודו יושב ביחד עם עוד גדולי תורה הגיע אליהם ראש הממשלה יצחק רבין לבשר להם שצבאו פשט על המקום ושחררו את החטופים, והגרע"י משבח ומחלל את פעולת החילוץ וכותב שיר והלל להקב"ה שהפליא חסדו עמנו.

ובמהדורת תשס"ד שקיבלתי מהגרע"י סתם ולא פירש מי היו גדולי התורה שישבו על המדוכה, אך במהדורה האחרונה הוסף בהערת שוליים, שישב עם מרמן ורבנו, הגר"ש אלישיב, הגר"ש אוריבך, הגר"ב ז'ולטי, הגר"א גולדשמידט, הגר"ש ישראלי והגר"ב צ אבא שאול, והחליטו שרשאית ממשלת ישראל לנהל מו"מ ולשחרר מחבלים תמורת השבויים שבידיהם, ומאידך כאשר שחררו את החטופים במבצע צבאי אף שבמבצע זה נהרגו ארבעה יהודים. ומשום כל זה נראה דאין בידנו לקבוע הלכה פסוקה וברורה בענין זה, אך יש לנהוג לפי רוח התורה שמוצא אחד פדיון שבויים מצוה עצומה, ומאידך להשתדל בכל עוז להמעיט ולמוער סכנה עתידית, ודו"ק בכ"ו.

ולכאורה נחלקו אם יש להמנע מהצלת האחד מסכנה מיידית מוחשש סכנה עתידית של רבים, ועוד יש לצדד בזה דיש להציל מי שנמצא בסכנה ודאית אף שיע"כ הוא מכניס אחרים לספק סכנה, אך מאידך "ל דאין להציל את היחיד ולסכן רבים אחרים וצ"ע בכ"ו.

אך לא אחד דכל עיקר דברי מהר"ם ומהרי"ו ונסתח"י חזקאל נשגבים מבינתי דכאשר מדובר במי שנאסר ע"י השלטון מחמת עבירה מה שייך בזה דלא נירגרו ולייתי והלא לא אסרוהו סתם, ולכאורה כל כה"ג פודין אף ביתר מכדי דמיהן, וצ"ע.

וידוע מעשה דמהר"ם מרוטנבורג שנתפס ונאסר ע"י השלטונות והסכימו לשחררו בעד ממון הרבה והקהל היה מרוצה לשלם את כל הסכום אלא שמהר"ם מיאן בדבר משום שפסק שאין פודין ביתר מדמיהן, ובסוף נסתלק לביט עולמו בהיותו בבית האסורים.

והמהר"ש ל"ב בים של שלמה גיטין פ"ד סימן ס"ו תמה על הנהגת מהר"ם דהלא גדול הדור היה, ועוד תיפ"ל משום ביטול תורה, וכתב כעין סברא הנ"ל, דשיער מהר"ם שאם יסכימו לפדותו תמורת ממון הרבה, יתפסו גדולי ישראל נוספים רבנן ותלמידיהו ותשתכח תורה מישראל, ומהר"ת להציל את זה ותורתו ולסכן את זה ולבטל תורתו, עי"ש.

אמנם למעשה כבר כתב רבינו הרש"ל שם שהאינדנא נהגו לפדות את השבויים אף ביתר מכדי דמיהן, וכתב בזה כמה טעמים, עי"ש. וכך כתב גם הרדב"ז (ח"א סימן מ"ז) שכך נהגו ושניהם כתבו ליתן טעם ותבלין במנהג זה עפ"י ההלכה, ובין יתר הסברות שכתבו, נקטו דלמעשה יש להקל כשיש סכנה ברורה לשבוי, עי"ש.

והנראה עיקר בני"ד, דמלבד מה שנהגו להקל בזה ובפרט במקום סכנה גמורה כנ"ד, ומלבד מה שיש לומר דכאשר יש חשש עיניו וייסורים קשים משאול נראה להקל טפי, וכבר כתבו הראשונים דייסורים קשים ממות, עיין תוס' כתובות (ל"ג ע"ב), באמת נראה דאין שאלה דידן דומה כלל לכל סוגית הגמ' וההלכה בענין פדיון שבויין יותר מכדי דמיהן.

וראשית אומר, דאם אכן באנו לדמות ענין דידן לסוגיא זו, ע"כ נפסקו שאין לפדות שום חייל שבוי אלא תמורת מחבל אחד ויחיד, זה תמורת זה חליפתו. ומכאיה תיתי להלך בין שנים למאה ואלף. ומכיון שאף אחד לא יציע ולא יעלה על דעתו לאסור לשחרר שני מחבלים תמורת יהודי אחד, הוא הדין והוא הטעם שמותר להחליף אף רבים תמורת יהודי.

ועוד נצטרך לפסוק דאסור לצבא לנסות ולשחרר חייל שבוי בכח הורע, דהלא גם זאת שנינו בסיפא דמתניתין שם (גיטין מ"ה ע"א) דאין מבריחין את השבויין מפני תיקון העולם או מפני תקנת השבויין. ובגמ' שם מובאר דנפ"מ כשאין בידם אלא שבוי זה, ונמצא דאם יש בידי אויבינו שבויים נוספים כו"ע מודים שאסור לנסות לשחרר שבוי בכח, ולדרך אחד בגמ' אסור אף אם אין בידם אלא אחד.

ומתמצים ומשתדלים לחטוף יהודים באותה מידה, ומנ"ל לקבוע שבשביל אלף ישתדלו יותר מבשביל מאתיים או שלש מאות.

ואין לנו אלא מה שתיקנו חכמים, והם דיברו על מציאות אחרת בתכלית, בזמן שכל כונת הגויים בחטפם יהודים היה כדי לסחוט כספים מן הקהילות, וכדי שלא תמוט יד הציבור

דברי אגדה

תפלה לדורון ולמלהמה

רוח הקדש פיעמה בו ברבנו הרמב"ן, וכן ראינו בכל תולדות עם עולם, כי בכל עת שמלכות אחת גזרה גזרת שמד לעולם היתה מלכות אחרת שעל ידה היתה פליטה גדולה, כן בימי האינקוויזיציה, וכך עלתה גם בימי השואה האיומה כשעלה הכורת על אחב"י באירופה, ומקצתם נמלטו לארצות הברית, ומקצת למזרח הרחוק ומקצתם מצאו מפלט בארץ קדשנו "ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש", וכנבואת התורה שבפי הרמב"ן.

"ויתן ביד עבדיו עדר עדר ויאמר אל עבדיו עברו לפני ורווחו תשימו בין עדר לעדר" (ל"ב י"ז).

"וסברו בב"ר שיש בזה רמז, אמר יעקב לפני הקב"ה רבונו של עולם, אם יהיו צרות באות על בני לא תביא אותן זו אחר זו, אלא הרוח להם מצרותיהם, עשה רמז שיהיו המסים שיגבו בני עשו מזרעו ברווח והפרש בין זו לזו" (רמב"ן).

וגם תפלתו זו של אבינו בחיר האבות נתקיימה בתולדות עמנו ובין גזירה לגזירה, בין גלות לגלות, ובין שמד לשמד, וכינו לימי חסד ורחמים, בכחו של אב שביקש מהקב"ה לשים רוח בין עדר לעדר.

"יעבר נא אדני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים עד אשר אבוא אל אדוני שיערה" (ל"ג י"ד).

"ועוד להם מדרש אחר שיקים דברו לימות המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו" (רמב"ן).

יעקב אבינו עבר דרך שעירה ובכך נתן כח עוז ותעצומות לבניו בדורו של משיח, מושיעי ישראל אשר בהר ציון עתידים לעלות דרך הר שעיר ולשפוט את הר עשו, כי כל מעשי האב הוראה הם וגם סגולה לבניו, לתמכם ולחזקם, להכין להם את הדרך העולה בית אל, ולהנחיל להם גאולת עולם בב"א.

"נכתבה הפרשה הזאת להודיע כי הציל הקב"ה את עבדו וגאלו מיד חזק ממנו וישלח מלאך ויצילהו וללמדנו עוד שהוא לא בטח בצדקתו והשתדל בהצלה בכל יכולתו, ויש בה עוד רמז לדורות כי כל אשר אירע לאבינו עם עשו יארע לנו תמיד עם בני עשו וראוי לנו לאחוז בדרכו של צדיק שנזמין עצמנו לשלשת הדברים שהזמין הוא את עצמו לתפלה לדורון ולהצלה בדרך מלחמה לברוח ולהנצל, וכבר ראו רבותינו הרמז הזה מן הפרשה הזאת כאשר אזכיר" (רמב"ן ריש וישלח).

דבר גדול למדנו מדברי אדונינו הרמב"ן שלא זו בלבד שכל מעשה אבות היו "יצירה לבנים" כפי שכתב בריש ספר שמות וכבר נדברנו בדברי קדשו פעמים רבות, אלא מעשיו של יעקב אבינו בפרשה זו היו אף "הוראה לבנים" ואבינו יעקב הנחיל לנו בפרשה זו משנה סדורה לדורות, בידעו ברוח קדשו "כי כל אשר אירע לאבינו עם עשו אחיו יארע לנו תמיד עם בני עשו" ע"כ הורה לנו דרך חיים ותוכחת מוסר "ראוי לנו לאחוז בדרכו של צדיק שנזמין עצמנו לשלשת הדברים שהזמין הוא עצמו לתפלה לדורון ולהצלה".

אך בפרשה זו יעקב אבינו לא רק הנחיל לנו תורת חיים ושלחן ערוך לדעת את הדרך נלך בה ואת המעשה אשר יעשו, אלא אף פעל בכחו הגדול להכין לנו את דרך עץ החיים לתת לזרעו עוז ותעצומות כדי שיוכלו להגיע לקץ הימים ולהגאל גאולת עולם, הבה נתבונן בדברי הרמב"ן בפרשה זו ונלך בעקבותיו.

"ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה" (ל"ב ט').

"דהכונה בזה כי יעקב יודע שאין זרעו כולו נופל ביד עשו, א"כ יציל המחנה האחד על כל פנים, וגם זה ירמוז, שלא יגזרו עלינו בני עשו למחות את שמנו אבל יעשו רעות עם קצתנו בקצת הארצות שלהם, מלך אחד גזר בארצו... ומלך אחר מרחם במקומו והציל הפליטים... ראו כי לדורות תרמוז זאת הפרשה" (רמב"ן שם).